

Hadviselés a tüdővész ellen.

Mint a hogy a fényességet nyomon követi az árnyék, úgy jár az emberi nem társadalmi fejlődésével karöltve egy súlyos bántalom elharapózása: a tüdővészé, a tüdő sorvadásáé. Lassan-lassan eltávoztunk az ősi életmódtól: illatos mezők, vadvirágos rétek közepéből aszfaltos utcákra költöztünk, fehértoronyú verőfényes falvak helyén itt is, ott is összeverődött a komor büszke város, az emberiségnek sok százezer tagja milliónyi száma négy fal közé kerül, szobázó foglalkozásra kárhóztatva. Közben fajunk művelődött szépen. Tenger tudásával lep meg már az iskolajáró gyermek; korán érett esztét becsülik legnagyobbra; ambíciója, hogy versenyt tanul, a helyett, hogy versenyt birkóznék, versenyt csónakáznék . . . S mikor azután eminens bizonyítványával a kezében szülője elé lép: hogy tüzel a büszke öntudattól az a két fényes szem ott a halvány, szinte áttetszően fehér, vékony bőrű arczon . . . ! Hogy a fiucska nyaka kissé hosszú, a törzse is nyulánk, vállalai lejtősek, a jövő reménye csontban, izomzatban gyöngye: csak a legújabb időben kezd ismét szemet szűrni s nem tetszeni azoknak, kik közülünk a sok tanulás közt még gondolkodni el nem felejtettek . . . Hisz megindult elvégre — Istennek hála! — a reakció. A középiskolák tantervén könnyíteni igyekeznek, az iskolák udvarait télszakán

korcsolyázók víg zaja teszi elevenné, s tavaszra derülvén, labdázni is látunk, tornaversenyeket rendeznek a gondos intézők: nem kell a jövő felett kétségbe esnünk.

De mire ideért az emberi faj, már megboszulta magát rajta a test elhanyagolása, óriási arányokban fejlődött ki sorainkban a gyöngye szervezetnek alattomos kórsága: a gümös betegség, a tuberkulózis. Reibmayr már kimondhatta, hogy »a legszerényebb becslés szerint is 1—2 millió ember hal meg évenként Európában tüdővészben és a valóságban alul maradunk, ha föltesszük, hogy 6—8 millió tüdővésztes beteg van földrészünkön«.

Az egész művelt világot a tüdőorsorvadás ellen való védekezés szükségessége hatja át napjainkban s a herkulési munka — a minél gyorsabb mentés minden vonalon — határainkon túl immár tényleg megkezdődött.

Nálunk a millennium esztendeje patantotta ki a már régebben előkészített mozgalmat. K o r á n y i F r i g y e s vette kezébe az ügy egyik részét, mely a szegénysorsú tüdővésztesek gyógyítását kívánja lehetővé tenni.

A tüdővész ugyanis gyógyítható betegség. Nem hosszú receptekkel, hanem hosszú, következetes testedzéssel, a szervezetnek ismét erőre juttatása útján külön e célra berendezett intézetekben.

E gyógyító intézetek az ú. n. tüdővész-szanatóriumok, bennök a kezelés a sorvadásnak ú. n. sanatóriumi gyógyítása. Az intézeteket magokat, valamint a tüdőbeli tuberkulózis leküzdésének módját irodalmunkban nemrégén kimerítő munka ismertette: »*A tüdővész sanatóriumi gyógyítása*« címen Dr. Kuthy Dezső tagtársunktól.*

Ugy véljük, hogy nemcsak az ismeretek terjesztésének, hanem a közérdeknek is teszünk szolgálatot, midőn az általános fontosságú ügyet ezen csakis orvosoknak hozzáférhető munka fonalán megismertetjük.

*

Jól mondotta Deshayes: »la tuberculose, voilà l'ennemi«. A gümős betegség s az ő leggyakoribb alakja, a tüdő-gümősödés, tüdővész, a jelenleg Európában ismert bántalmak között a legöldöklőbb ellenség. A kár nagyságáról, a mit évről évre emberéletben földrészünkön okoz, egészben csak hozzávetőleg alkothatunk ugyan fogalmat, de kisebb területek népességében a statisztika révén megállapíthatjuk, hogy a tüdő-sorvadásnak a ma pusztító kórfajok sorában az áldozatok számát illetőleg gyászos elsősege van.

Poroszországban évenként 10,000 emberből 31,5 hal meg tüdővészből, azaz az ország 30 millión felüli lakossá-

* *A tüdővész sanatóriumi gyógyítása.* A higiénés-diétás terápia tekintettel a szegénysorsú tüdővészesek ügyére. Irtá: Dr. Kuthy Dezső, a budapesti »Fasor-sanatórium« vizgyógyintézetének rendelő orvosa, előszóval ellátta: Dr. Korányi Frigyes, főrendiházi tag, egyet. ny. r. tanár stb., bevezetőt irt hozzá: Dr. E.-P. Léon-Petit, az ormessoni tüdővészes gyermekgyógyintézet főorvosa, a párizsi »L'oeuvre des enfants tuberculeux« első titkára, 48, részben saját fényképféltétel után készült rajzzal és két térképpel. Budapest, 1897. A. M. Tud. Akadémia segélyével kiadta a Magyar Orvosi Könyvkiadó-Társulat.

gából egy évben közel 100,000 ember. Leyden tanár az 1894-ben Budapesten tartott nemzetközi higiéniai és demografiai kongresszuson Berlinre magára vonatkozólag évenként átlag 3800 tüdővész-halálozásról számolt be. A nagy német birodalom főleg egyes empóriumokban az összes halálesetek 25%-a tüdővészre vezethető vissza. Bollinger Németország összes évi ember-vesztését a sorvadás útján 240—250,000-re becsüli. Svájc leggazdagabb városában, Baselben is 1883—93-ig az összes halálozások 22%-át gümőkór okozta, az egész lakosság 3%-a állandóan tüdővészből szenved. Párizsban és a szajnai département-ban 1889—93-ig évenként 46,5 gümőkóros halálozás történt 10,000 lakosra. Bécsben a tüdővész maga csaknem akkora halandóságot okoz, mint Párizsban az összes tuberkulózis-alakok (csont-, agyvelőhártya-gümősödés stb.) együttvéve. Budapesten még szomorúbbak az állapotok. Bécsben, a »morbus Viennensis« városában csak 193 tüdővészes halálozás történt 1889—93-ig 1000 halálesetre, Budapesten pedig ugyanez időben 219. Ámbátor 20 év előtt a magyar főváros lakossága szinte csak a fele volt a mostaninak, az utolsó két évtized a városnak nem kevesebb, mint 54,493 tüdő-sorvadásban pusztult emberéletébe került. Budapest területén az eddig lehető legkedvezőbb számítás szerint is állandóan 13,500 tüdővészes beteg tartózkodik. S az országban egyebütt nemcsak nem jobbak, hanem sok helyütt bizonyára még rosszabbak az állapotok. Hazánk összes tüdővészes betegeinek számát Korányi 1894-ben közel 400,000-re volt kénytelen becsülni!

Plasztikailag domborodik elő a tüdővész emberöldöklő hatalma, — mondja Kuthy — ha más veszélyes fertőző bajok pusztításaival hasonlíttjuk össze.

A számok, melyeket e részben alább felsorolunk, sötéten festik a sorvadás képét, jóllehet azok az akút fertőző betegségek, a melyekkel összemérjük, a rendes felfogás szerint többnyire ép oly hírhedtek, sőt egyesek közülök félelmetesebb hírűek, mint a tüdő tuberkulózisa. Ki ne remegne meg a szájalomtól lelkében, ha egyes területek diftéria-pusztításait hozza hírül a sajtó, kit ne fogna el némi szinte öröklött aggodalom, mikor kelet felől a kolera járványos közeledése hallik! Magánosok és

társaságok, a hatóságok, sőt maga az állam mindent megmozdítnak, igen helyesen, a fenyegető veszedelem elhárítására. A tüdővész őrlő szíját pedig csendesen tőrjük; a folytonos aknamunka, mely az embertársak százezreinek életét dönti romba évenként, mert zajtalanabban folyik, nem riaszt védekező tevékenységre s a szúvasodás terjed, halad, mérhetetlen kárára a társadalomnak. Általános emberi sajátság, hogy a hirtelen veszély jobban kihívja védekezésünket s a lassú támadással szemben egykedvűb-

1. kép. R ö m p l e r szanatóriuma tüdőbajosok számára Görbersdorf-ban (Porosz-Szilézia).

bek vagyunk: de hogy a tüdővész »rákfenéjét« oly megadással tőrjük, ennek mindamellett egyéb okai is vannak.

Nincsen a köztudatban, hogy a *tüdővész veszélyesebb*, mert több kárt tesz, mint a többi földrészünkön jelenleg ismert *betegségek bármelyike* és másrészt vele szemben — főkép Koch R ó b e r t kudarcza óta — *fatalistákká* lettünk, mivel *nem akarjuk hinni, hogy gyógyítható.*

Németországban a tuberkulózis évenként csaknem ötször annyi áldozatot

követel, mint a hányat az ázsiai kolera egy-egy közönséges epidémiás esztendőben elragad. Az ázsiai kolera Franciaországban, mióta ott 1832-ben megjelent, mindössze 382,955 emberéletet tett tönkre, holott a tuberkulózis a jelzett idő óta *több mint hat milliót.*

Budapesten 1874-ben 2254-en haltak meg gümőkórban, a himlő, tifusz, croup, diftéria, skarlátina, kanyaró, szamárköhögés és vérhas pedig összesen 2029 életet oltott ki. Pedig ez az esztendő erős himlő-halálozással járt. Himlőben

magában 945 egyén halt el 1874 folyamán. 1875-ben a tuberkulózis okozta halálozás 2484, az imént felsorolt összes fertőző bántalmaké pedig együttvéve is csak 1429! — 1895-ben Magyarország összes halálozásának 5,42^o/_o át okozták az akút fertőző bántalmak, a tüdővész ellenben egymaga 12,0^o/_o-át (= 53,519 emberélet!). Tehát az egész

országra nézve beigazolható, hogy rendszer években egyesegyedül a tüdővész még egyszer annyi emberéletet olt ki, mint a heves fertőző betegségek egész sorozata együttesen. S a mi még inkább sajnós ránk nézve, kitűnik a hivatalos adatokon alapuló Kuthy-féle összeállításból, hogy *a tüdővéstől éppen az ország szíve, az Alföld, a lakosságukban*

2. kép. A falkensteini szanatórium Majna-Frankfurt közelében. (Főépület, előtte a park egy részlete.)

legmagyarabb területek szenvednek első sorban.

S Angolországot kivéve az összes európai államokról elmondhatjuk, hogy bennök a tüdővész évről évre jobban pusztít; hazánkban 1892-ben 100 halottra 929, 1895-ben 1201 sorvadásban elhalt egyén jutott. Súlyosbbitja még a helyzetet a bántalom szereplése az emberek életkorával szemben, mint-

hogy »a tüdősorvadás az emberi társadalmat virágzásában tépi meg. A népesség törzsét, a legmunkabiróbb, leggyümölcsözőbb kort, a 20 és 40 életév között támadja a legkönyörtelenebbül. A már befektetett tőkét pusztítja el, gátja az erők kamatozásának, akadályozója a családalkotás és családfentartás közérdekű művének. Nemkülönben sorompót vet, mert egész az élet 60-ik

évéig erősen pusztít sorainkban, a gyonosodásnak, útját állja a legérettebb munkálkodás megszakításával a szellemi haladásnak is.

További megszívlelésre érdemes jelenség, hogy budapesti tapasztalataink szerint is a tüdővész főképen a szegény néposztályokat sújtja kegyetlenül. Körösi már az 1876—81-ig terjedő időszakra kimutatta, hogy aránylag másfélszer annyi áldozata volt a sorvadásnak a középosztályból, mint a gazdagok

közül és ismét másfélszer annyi életet ragadott el a szegény népegyéből, mint a mennyit a vagyonosak (gazdag és középosztály) sorából követelt. A tüdővész tehát kiválóan a szegények viskóiban fészkel. Hogy miért? »Nem kell bővebben magyaráznunk azoknak, — mondja Kuthy — a kik tudják, hogy a gümős fertőzés alkalmi szinte mindennapi, de a gümős megbetegedéshez gyöngye test szükséges. És mi gyönghetné meg inkább a szervezetet, mint

3. kép. A nordrachi szanatórium és környéke a badeni Schwarzwald-ban.

az egészségellenes, sanyarú életviszonyok: erőfeszítő testi munka, hiányos és czélszerűtlen táplálkozás, egészségtelen lakás, melyekhez talán még a pálinka, vagy bor mértékletlen élvezete is járul. Hisz mindezek, ha egyenesen nem is hoznak gümőkört a házra, melegágyai más betegségek kifejlődésének, a melyek nyomán azután bevonul a tüdővész is a nyomorult tűzhelyek mellé.

Mindamellet a tüdővész a vagyonos néposztály sorában is még mindig jelentékenyen pusztít. A statisztika

egybehangzólag igazolja ezt. »Igen tanácsos tehát, hogy a kiknek a sors a földi javakból bővebben juttatott, el ne bizzák magukat, sőt — mert a tudatlanabb szegény néposztály révén jobban terjedhet a fertőzés, *nemcsak könnyűrűletből, hanem a magok érdekében is* vállvetve működjenek közre a bántalom megfékezésében.

Találón fejezi ki magát Léon Petit is a munkához írott bevezetésének záró soraiban, mondván: »Mikor a *tuberkulózisról* van szó, a legnagyobb

egoistának sincs joga közönyösnek maradnia. Szerencsétlenség rejlik e szóban a vagyontalanokra nézve! De nagy baj forrása azoknak is, a kik nem nyujtottak a szegény szenvedő felé gyámolító jobbot. Mert a fertőzés ott alant szedi föl a kórság csiráját s azután felhordja a társadalmi létra tetőfokáig s romba dönt korlátot, sorompót, mely a gazdag palotát a nyomortól elválasztja!«

A tüdőbeli gümőkórság orvosszeres

gyógyítására irányuló törekvések mind-
eddig teljesen sikertelenek voltak; Koch az ő tuberkulinjával kudarcot vallott, a szérummal való gyógyítás szintén nem adott használhatót eddig. Méltán vehetni fel tehát a kérdést: gyógyítható-e egyáltalán a tüdővész? A válasz határozott igen. Bollinger tetembontásai közben kimutatta, hogy az összes esetek 40—50%-ában előfordult a tuberkulózis részint mint halál-ok, részint mint

4. kép. Davos-Platz és vidéke télen. Alpesi gyógyító hely Svájcban (Graubünden kanton) 1560 m magasságban.

lappangó megbetegedés, részint mint régibb, *gyógyult gümőkór nyoma*. A bizonyíték tehát megvolt, hogy a bántalom gyógyulhat. A tapasztalat azután igazolta, hogy ez a gyógyulás nem egyszer önként is beáll; elősegíthetjük pedig hathatósan: az *elgyöngült szervezetnek új erőre juttatása útján*.

A tuberkulózis bacillusa, szerencsénkre, azok közé a mikrobák közé tartozik, a melyek, ha beléjutnak is a testbe, ártalmatlanul tengődnek ott addig, míg a szervezet háztartása rendben folyik, a míg

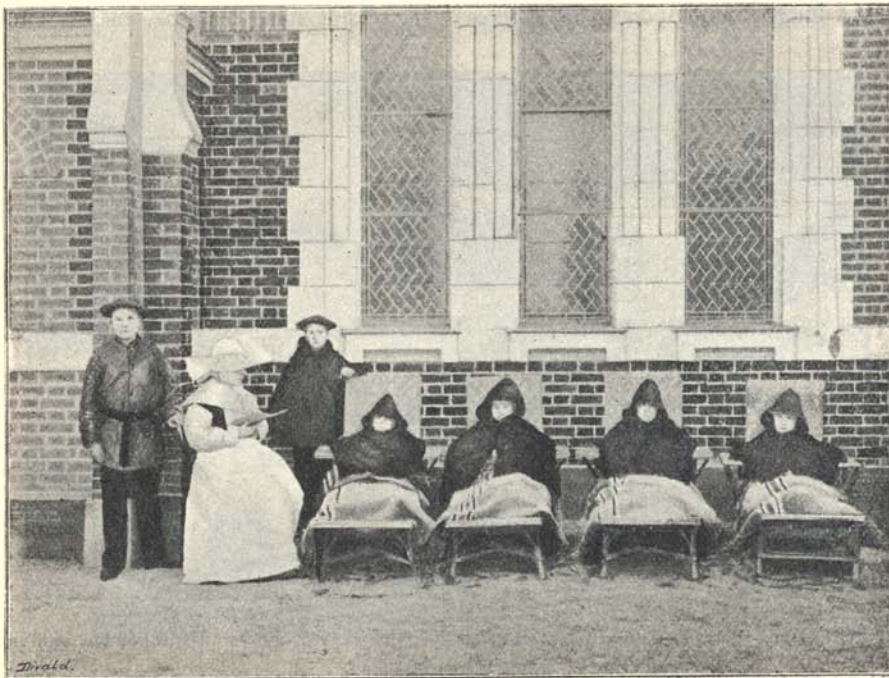
egészségünkben egyébként nincs hiba. Nem lehet jobb bizonyosága az elmondot-
taknak, mint az a tapasztalat, hogy sok egyéb bántalomban elhalt ember testében sikerült virulens tuberkulózis-bacillust kimutatni. Loomis a tetemek 40%-ában megtalálta a mirigymetszetekben, Pizzini pedig 42%-ban igazolta be jelenlételüket mirigyrészcsekkel való ojtás útján állatokba. Helyesen adja meg Székely a tüdővész definícióját munkája bevezetésében: »a tüdővész a gümöbaccillustól a *reá hajlamo-*

sított tüdőben megindított és részben tőle fentartott betegség».

A tüdővész gyógyítása azon alapszik, hogy ezt a »hajlamosságot«, a mely testi gyöngeségben, vérszegénységben áll, eltüntessük. Célhoz vezető ez azért, mert a gümöbaczillus nemcsak hogy nem kezdheti meg munkáját a helyes vérképzésű, jó anyagcseréjű testben, sőt

nem is folytathatja a tapasztalatok szerint, ha a szervezetet még idejekorán kellő erőre kapatjuk. Csak nem szabad időt vesztegetnünk, nem kell megvetnünk a hosszadalmasabb, de sikerre vivő, gyógyító eljárást egy бүбájos erejű speczifikus orvosser fölfedezésének csalóka reményében, keresgetése közben.

Hol várhatja tehát a tüdővész be-

5. kép. Jelenet Villiers-sur-Marne-ból, Párizs városa gyermekeknek való tüdővész-szanatóriumából. A sanatórium falának árnyékában fekszenek a délnek levő részen a kis betegek pamlagaikon; az év hideg szakán is ott künn a szabadban, jól beburkolva. Az apáca tanítás és szórakoztatás céljából felolvas nekik.

teg legkönnyebben az ő gyógyulását? A kórház nem neki való hely, mert nem épült különösen a tüdőbajos kívánalmai szerint; az úgynevezett üdülőhelyeken (városok szomszédos falvai, nyaralók) a beteg rendszerint annyit nélkülöz a gyógyulásához szükséges föltételekből, hogy többé-kevésbé haszontalanul fecsérli ott az időt; a gyógyító klimatikus

helyek (télen a déli partok betegstációi, nyárszakán a magaslati klima telepei) kiváló szerepet játszanak ugyan a tüdővész gyógyításában, de — sanatórium nélkül — nem adhatják meg az oda-seregülő betegeknek mindazt a kedvezményt, melyek révén a makacs bántalom fölött kellő diadalt lehetne aratni.

A gyógyulást kereső tüdővészestnek arra való helye a *szanatórium*. Tüdővész-szanatórium néven tehát azokat az intézeteket értjük, a melyek kizárólag még gyógyítható sorvadásos egyének ésszerű kezelésével foglalkoznak.

A tüdővész szanatóriumi gyógyítása lényegileg mindennek elkövetése arra, hogy a beteg szervezetet erőben gyara-

pítsuk, régi ellenállását fertőző kórokkal szemben, a mennyire lehet, visszaadjuk neki. Az újabb kutatások és különösen Fodor J. vizsgálatai óta mind biztosabban tudjuk, hogy a fertőző csirának kifejlődésére a testben véralkotasunknak van jelentékeny hatása. A vér chemizmusában rejlik sok esetben az immunitás vagy a megbetegedésre hajlandó-

6. kép. A betegek egyik védett lugasa a falkensteini intézet kertjében.

ság kulcsa. A tüdővészre való »hajlam« is jó részben erre az alapra vezethető vissza. A sorvadásra mutató hajlandóság nem más, mint a tüdő hiányos táplálkozása, a mi ismét részleges jelensége lehet az általános vérszegénységnek, vagy hibás vérösszetételnek. Igaz, hogy a tüdőbeli rossz anyagcserének, a tüdő fogyatékos táplálkozásának más

okai is lehetnek az általános vérszegénységen kívül. De szerepeljen bárminő ok az állapot előidőzésében, mihelyt kifejlődött a tüdő gümös folyamata, rövid időn vércsívítéstudnk is szenved, a vér összetétele megváltozik, kisebb-nagyobb fokú kevésvérűség áll elő. Az ésszerű gyógyításnak tehát minden esetben ez ellen kell irányulnia. S nagyon egysze-

rűnek látszó módon segíthetjük elő a vérkészítést.

Gondoskodunk czélszerű táplálék-felvételről, elősegítjük a bekebelezett tápláló anyagok helyes földolgozását s lehetőség szerint gondoskodunk a tüdőbeli és általános vérkeringés rendben tartásáról. Az előbbi két tényező útján jó véranyaghoz juttatjuk az egyént, az utóbbival a vér tökéletesebb gázcseréjét s a helyes szöveti táplálkozást érjük el. Az általános és tüdőbeli táplálást tehát egy soron javítjuk, az egész test és a tüdő vérszegénységét egyidőben törekszünk csökkenteni. A vérkészítés és vérkeringés lehető javítása teszi, ezek szerint, a szanatóriumi gyógyítás lényegét.

E két cél elérésével gyökeresen megmászjuk a szervezet állapotát. Ha helyes az anyagfelvétel a vérben és rendes a vér keringése a pálya minden részén, rendessé válik a vér szellőzése is a tüdőben, megvan adva a lehetőség, hogy az oxigénfelvétel és szénsavelbocsátás jó legyen, a szövetek táplálkozása rendjén folyjon; a szív munkabírását visszanyerheti, a tüdő anyagcseréjében múlik a zavar; az izomzat megjavult táplálkozása viszont elősegíti a helyes tüdőbeli szellőzést, fentartja a vérerekre való mechanikai hatás útján a szabályos keringést; az organizmus elválasztásai a mirigyműködés révén rendes mederbe térnek, javul az étekvágy, az emésztés; a kiválasztandó anyagok kellő módon távoznak a testből, szóval a javító tényezők hatásának és kölcsönhatásának oly körfolyamata támad, melynek kedvező eredményei előreláthatók. Az egyén fölveheti a kór csirájával sikerrel a harcot s a betegség megállapodik.

S ha egyszerűnek látszik a szanatóriumi tüdővész-kezelés alap gondolata, még inkább áll ez az eszközökre, a módra nézve, a mellyel a cél megvalósítására törekedünk.

Mindenekelőtt *tiszta levegőbe* visszük az egyént. Nemcsak azért, hogy a fertőző csiráktól és egyéb káros anyagoktól, a melyeket belehelhetne, a tüdejét megóvjuk, hanem mert a tiszta, romlatlan levegőben a vér gázcseréje tökéletesebb, a szervezet anyagforgalma egyébként megfelelő viselkedés mellett emelkedik, az összes vegetatív működések élénkebben folynak. A második, az előbbivel egy rangon álló, a mit tenni kell, a *jó táplálás*. Alig hinnők első pillanatra, minő sokat fejez ki e két szó. Benne van az étkek helyes megválasztása élettani, kórtani és egyéni szempontból. Az eledeleknek, a miket nyújtunk, nemcsak lehető sok sejtépítő alkotórészt kell tartalmazniuk, hanem bennök kell lenni kellőképen a szénhidrátoknak és zsíroknak, a szövetkimélők csoportjának is. A vérkeringés szabályozására egyik legfontosabb módszert a *fizikai tevékenység* vezetése adja meg. Nagy gond fordítandó a *bőr egészségtanára*; ily módon kap a beteg bizonyos fokú »edzettséget«, s lassanként elveszti meghülésre való hajlandóságát. Az egyén *lelki életére* továbbá szintén ügyet kell vetnünk.

Hogy a jó levegőn való mozgás mennyire gátja a tüdővész kifejlődésének, többek közt bizonyítják az ú. n. börtönbeli tuberkulózis felől szerzett tapasztalatok. A tüdővész a foglyok között kiválóan pusztít ott is, a hol egyik egyénnek érintkezése a másikkal nem történhetik meg.

A szanatóriumi tüdővészgyógyítás eredményességének egyik legfontosabb feltétele azonban, hogy a beteg a *bántalomnak minél korábbi szakában kerüljön orvoslás alá*. Mikor a test erői már teljesen leromlottak, a körfolyamat igen előrehaladt, a legsúlyosabb tünetek (étvágytalanság is!) kifejlődtek, a tüdőben a pusztítás jelentékeny fokra emel-

kedett, a baktérium-mérgek az egyén véréet teljesen megromtották: önként érthetőleg nincs mód rá, hogy az életet megmenthessük épúgy, mint más betegségekben is. Csakhogy a tüdő sorvadása krónikus, lassú lefolyású bántalom; a legtöbb esetben bőven ráérünk cselekedni, mielőtt még a beteg élete forogna

tulajdonképpen koczán. Az orvosi ösztönöség, mely a még gyógyítható tüdővést a beteg előtt saját érdekében leleplezi, elengedhetetlen föltétele annak, hogy az egyén megmentésére minden megtörténjék.

És meg fogja tanítani a szanatórium a beteget úgy viselkednie, hogy ha nem

7. kép. Forgatható kerti pavillon Falkensteinban. Fele részének van csak oldalfala, úgy hogy lakója a szabad levegőtől el nem zárkozhatik. Az egész épület belülről kerekessel függőleges tengelye körül forgatható, vele tehát a beteg bármikor hátat fordíthat szélnek, csapó esőnek, tűző napsugárnak.

is hagyná el gyógyultan az intézetet, többé senkit meg ne fertőzzön embertársai közül. A betegség csirája, a tuberkulózis-bacillus, mint tudjuk, főképp a köpet útján terjed, ha eltakarítására nem ügyelünk kellő gondnal. Az utcán, lakószobában, sok ember járta közhelyiségekben tömérdek mikróba juthat el-

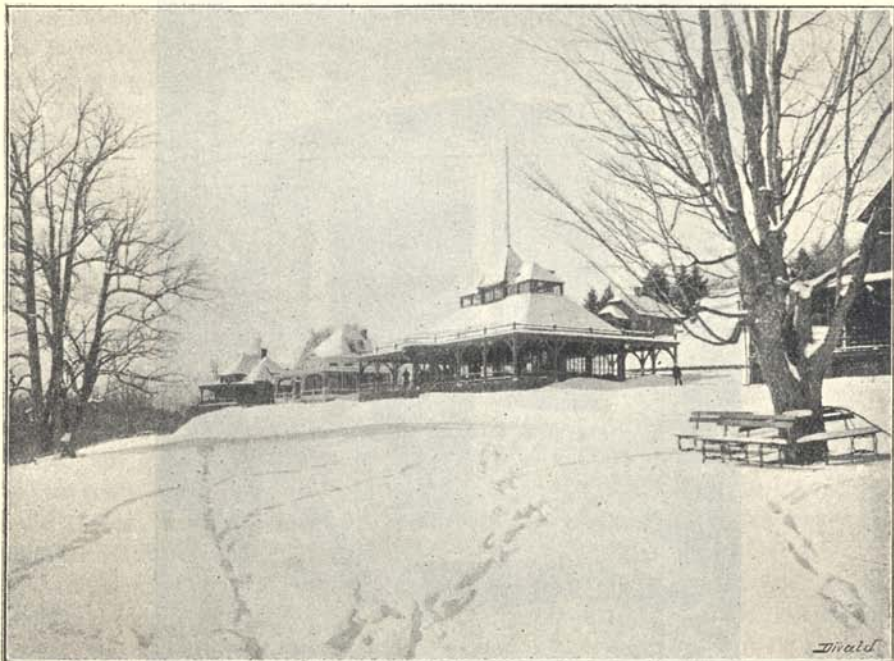
hányt köpetrészek útján a levegőbe, ha a kiküszöbölt tüdőváladék a pallón, kövezeten elkallódik, beszárad s elporlódván, a legkisebb szellő szárnyára kél. A kórnemző mikroorganizmus belehelés útján kerül a szervezetbe legtöbbször s mivel nem járhatunk-kelhetünk az orrunk-szájunk előtt légszűrő készü-

lékkel, gondoskodnunk kell róla, hogy az atmoszférába minél kevesebb tüdővész-bacillus juthasson. E célzt sokkal könnyebben fogjuk megközelíteni, ha szanatóriumaink lesznek, mint nélkülok. A tüdővészgyógyító intézetek — mikor majd szegénysorsú betegeinket is elhelyezhetjük ilyenekben — közvetlenül belé fogják vinni a nép közé a helyes fogalmakat, a módszer tudását,

mellyel a köpet kellőleg ártalmatlanná tehető.

A szanatóriumról, mint a *tüdővész ellenes védekezés iskolájáról*, Kuthy a következőképen nyilatkozik :

»Hasábokat irunk össze a tankönyvekben a fertőző betegségek megelőzéséről, profilaxisáról az orvosok számára, bőségesen osztjuk egészségügyi folyóiratokban, felolvasások útján a közön-

8. kép. Az Adirondack Cottage Sanitarium külseje télen.

ségnek is a jó tanácsokat, hogyan óvakodjék az infekciótól. Az előbbi tény eléggé igazolja a fertőzés elleni védekezés jogosultságát a tudomány mai álláspontja szempontjából, az utóbbi jelenség arra vall, hogy az orvosok rajta is vannak, hogy a nép közé a helyes fogalmakat a józan profilaxist illetőleg elültessék. De gondoljuk meg, minő vízcsöppek csak e törekvéseink a tenger árjához képest — példaadás nélkül. A

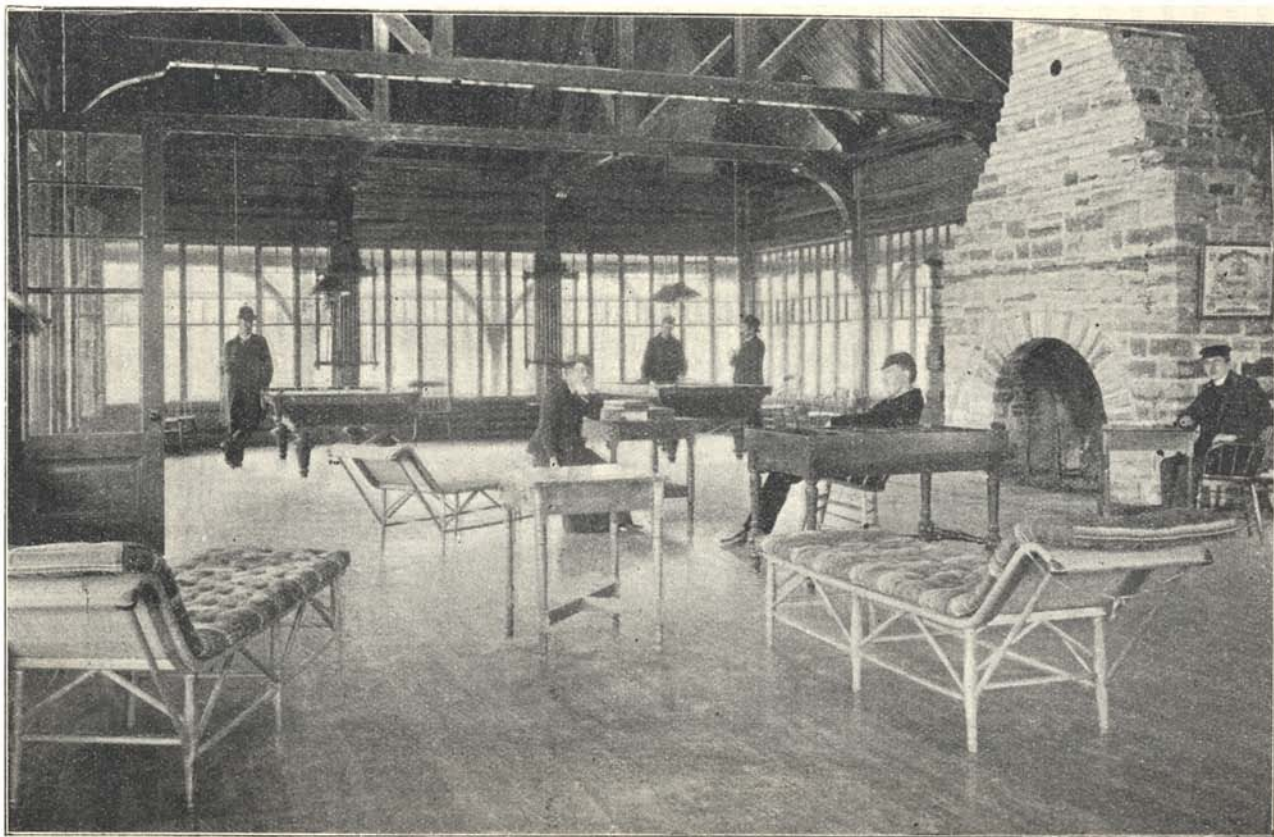
művelt ember is, még inkább a műveletlen vagy félműveltségű csak azon okul, a mit a maga szemével láthat, kezével megfoghat. Az elméleti tanítás általános sikeréhez egy Svédország közműveltsége kell, a hol a lakosságnak csak 0.6^o/o- a írni-olvasni nem tudó és nem 38.0^o/o mint minálunk! És az egészségtannak megfelelő életmódhoz csakugyan szokni kell; nem elég, hogy megmagyarázzák, vagy olvastassák velünk, miben áll, belé

9. kép. Az Adirondack Cottage Sanitarium új főépülete. Amerikai — New-York államban fekvő — intézet szegénysorsú tüdővészések számára, melyet newyorki emberbarátok támogatásával már 14 évvel ezelőtt kezdeményeztek.

10. kép. Adirondack Cottage Sanitarium. Egy cottage belseje. Nappali közös helyiség és a belőle nyíló szellőzött háló.

11. kép. Adirondack Cottage Sanitarium. Az ú. n. recreation pavillon belseje. Játzóhelyiség (billárd stb.); nagyrészt üvegfalak, egyes táblák folyton nyitva, télen-nyáron.

kell az embert iskoláztatni, hogy a profilaxis tanainak a nép között fogantatja legyen. E részben kitünő iskola a szanatórium.«

A szanatóriumok közvetlen eredményei is oly jelentékenyek, hogy maguk mögött hagynak minden eddig használt más tüdővészgyógyító eljárást. Egy 1888-ról szóló görbersdorfi statisztika pl. 50% abszolút gyógyulást tüntet fel a könnyebb esetek sorában, egy másik (szegénysorsú betegek szanatóriumából való) 1896-ról 70,3%-ban a munkabíró állapot visszatértét jelzi stb.

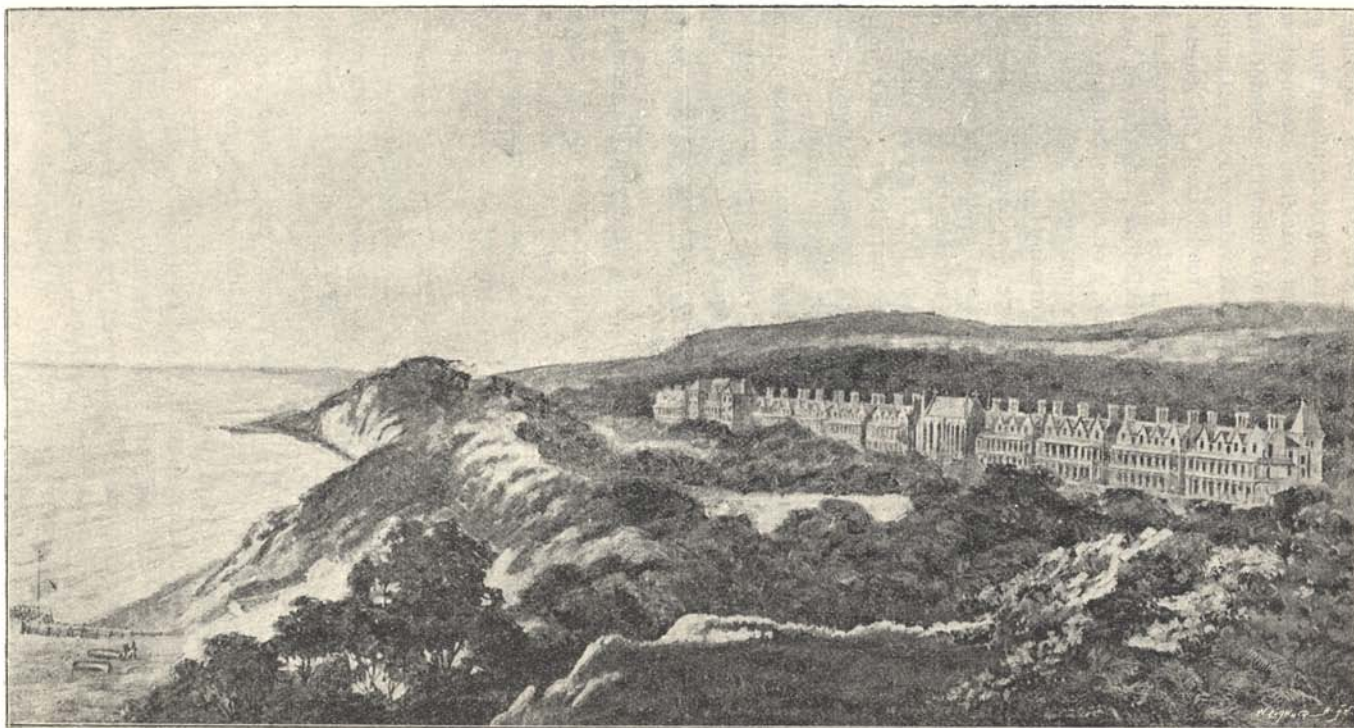
Nekünk az országban módosabb tüdőbetegek számára sincsenek még szoros értelemben vett szanatóriumaink, ez iránt azonban, jóllehet nemzetgazdasági kár, nem jövünk zavarba. A külföld számos jeles intézete: Görbersdorf, Falkenstein, Hohenhonnet, Reiboldsgrün, Davos-Platz, Feydey sur Leysin stb. bőven adnak módot, hogy fizetni bíró betegeknek alkalmat találjanak a gyógyulásra (1—12. kép).

Ezzel azonban a dolognak csak a közre kevésbé veszedelmes része van elintézve. A tüdővész ügye *szociális kérdéssé* azzal válik, hogy a bántalom főleg a szegényebb néposztályból szedi az ő hekatombáit. Azokat sanyargatja leginkább, a kik ügyis sanyarognak, kiváltképp onnan fogyaszt épséget és pénzt, a hol mindkettőre nagy a szükség. Ez utóbbi körülmény teszi a tuberkulózis szereplését napjainkban kettős veszedelművé. Súlyosbítja az alsóbb néposztályok helyzetét, növeli a társadalmi differenciákat. De t t w e i l e r péld. kimondotta, hogy annak az 1.200,000 tüdőbajos betegnek, a ki Németország területén állandóan található, 50%-a rá van utalva a felebaráti szeretet gyámolítására. S ez nálunk sincsen másképp. *A mi 400,000 tüdővész betegünk jó része szintén nap-nap után*

érzi a támogatás híját, a mely nélkül nemcsak önmaga, hanem övéi is elbuknak az élet küzdelmében.

S ez a támogatás elsőben is azt jelenti, hogy a szegény néposztályok tüdővészeseit megfelelőleg gyógyíttatnunk kell. Építenünk kell részökre *szanatóriumokat*, a melyekben díjtalanul vagy igen csekély díjért kezeltetnek. Ha elég korán jutnak e gyógyító-intézetekbe, túlnyomó számuk vissza fogja nyerni munkabírását aránylag rövid idő alatt, s az intézet ápolója visszatérhet ismét foglalkozásához, hogy övéiért tovább dolgozzék, gyermekeit legalább addig nevelhesse, míg köztük a családfenntartásban helyettese akad. Nagy társadalmi akció szükséges a tüdővész szociális kérdésének megoldásához — tudjuk. Hisz a szanatóriumi kúra könnyű esetben is pár hónapig eltart, a kenyérkereső nélkül maradó családot ez alatt szintén segíteni kell, hogy el ne züllyék — mégis az első teendő, hogy szanatóriumaink legyenek.

A külföld e részben jócskán megelőzött, mint a hogy K u t h y munkájából látjuk. Angolországban a tüdőbajosokat gyógyító intézetek évenként mintegy 18.000,000 forint költséget fogyasztanak el, mely nagyrészt közadakozásból kerül (a szigetországban a gümőkóróság már is csökkenőben van!); Németország területén néhány szegénysorsú jótékony szanatórium már jelenleg működik, egy egész sereg pedig készülőben van; Berlin városának nemrégén 1.000,000 márkányi alapítványt tett egy bőkezű emberbarát erre a célra; Svájcban 1891-ben Bern városa fennállásának 700 éves jubileumát többek közt azzal ünnepelte meg, hogy mozgalmat indított a szegények számára való tüdővész-intézet alapítására, mely már működik is (Asyl Heiligenschwend); a 80,000 lakosú Basel csakhamar követte

12. kép. Az angol királyi tüdővész-szanatórium Ventnorban, Wight szigetén. 1868-ban kezdték építeni; ma 10 épületből áll s már 1888-ban egy év alatt 9280 font sterling jótékony adomány biztosította fennállását.

Bern példáját s ma a mozgalom a kis köztársaságban immár általános. Egyike a legkisebb svájci kantonoknak, Glarus is külön szanatóriumot épít a szegényeinek, holott az összes lakossága csak 33,000 lélek! Franciaország is erősen igyekszik újabban, hogy a sorvadás elleni »keresztes hadjáratban« ne maradjon utolsónak. Orosz szomszédaink földjén elsőben is a csári bőkezűség nyitott a szegényebb sorsú szenvedőknek gyógyuló helyeket. Norvégia kormánya maga vette kezébe az ügy vezetését; a svédek nem tétlenek; Ausztriában Alland-ban (Bécs közelében) épült szegénysorsú tudóvész-sanatórium mintegy fél millió forinton.

Már ez a szemle is lelki furdalást támaszthat bennünk, hogy a mi cselekvésünknek ebben is késni kellett. Még inkább látjuk elmaradottságunkat, ha a tengeren túlra tekintünk, ha a New-York államban már 14 évvel ezelőtt alapították meg az első jótékony szanatóriumot társadalmi úton szegénysorsú tudóbajosok számára.

Nos, nálunk is virrad. K o r á n y i Frigyes csendben, zajtalanul már régebben folytatott magánúton gyűjtést Budapest közelében szegények számára felállítandó tudóvész-sanatóriumra. Milyen helyt csak valamennyire számottevő öszszeggel rendelkezett, egybehivta 1897. június 3-ikán az orvos-egyesület házába az érdeklődőket, adakozó emberbarátokat stb., s ott előkészítették a budapesti szanatórium-egyesület megalakítását. Azóta a kormány figyelme is ráirányzódott e kérdésre s a nemes vállalkozást állami segedelem gyámolítja immár. Emberbaráti adományok is egyre folynak K o r á n y i Frigyes kezéhez s mire e sorok napvilágot látnak, már megalakult a »Budapesti Szegénysorsú Tudóbetegek Szanatóriumának Egyesülete«, hogy széles alapon folytassa a társadalmi akciózt egyik legsürgetőbb egészségügyi szükségünk, *a jótékonyság alkotta első magyar tudóvészgyógyító intézet megalakítására.*

Méltó, az ügy a jók támogatására!